

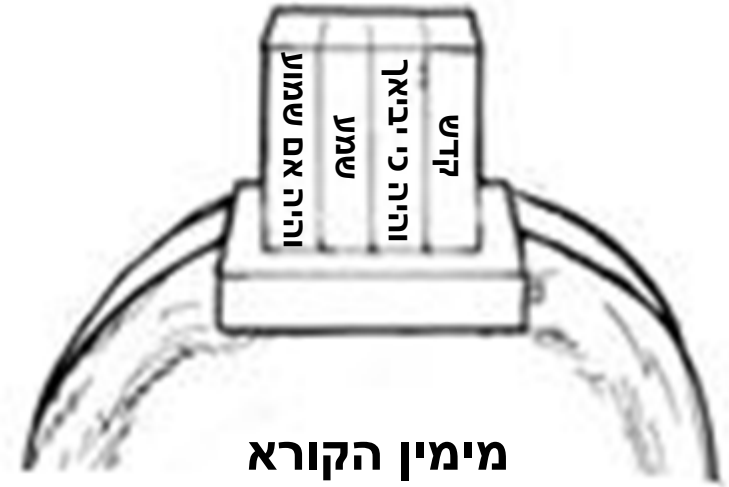
סדר פרשיות תפילין של ראש

רבינו תם

מימין הקורא
קדש והיה כי יביאך מימין
שמע והיה אם שמע משמאל

רש"י והרמב"ם

מימין הקורא
כסדר שהן כתובין בתורה

ראב"ד

מימין המניח
קדש והיה כי יביאך מימין
שמע והיה אם שמע משמאל

שמושא רבא והעטור

מימין המניח
כסדר שהן כתובין בתורה

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף לד עמוד ב

ת"ר: כיצד סדרן? קדש לי והי' כי יביאך מימין, שמע והי' אם שמוע משמאל. והתניא איפכא! אמר אביי, ל"ק: כאן מימינו של קורא, כאן מימינו של מניח, והקורא קורא כסדרן.

מכילתא דר' ישמעאל (כ"י אוקספורד עמ' 74, וגם הוצאת שוקן ע"י ד"ר יוסף שכטר עמ' 44)

15 ז. והיה לאות וגו'. בארבעה מקומות מזכיר פרשת תפילין: קדש לי, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע. מכאן אמרו: מצות תפילין — ארבע פרשיות של יד הם כרך אחד, ד' פרשיות של ראש הם ד' טוטפות ואלו הן: קדש לי, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע. כותבן כסדרן 20 ואם לא כותבן כסדרן הרי אלו יגנזו.

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יג

(ט)... על ידך ובין עיניך מה בין עיניך ארבע אף על ידך ארבע ת"ל לאות ולא ארבע לאות ולא שלש לאות ולא שתיים ר' יהודה אומ' כשם שאות אחת מבפנים כך אות אחת מבחוץ אמ' ר' יוסי חזר בו ר' יהודה ומודה ר' יהודה במי שיש לו שתי תפילין שלראש ואין לו שליד שמביא את העור וחופה את אחת מהן ועושה אותה שליד... מכלל שנא' על ידך ובין עיניך מה על ידך אות אחת אף בין עיניך אות אחת ת"ל טוטפות טוט' טוט' טוט' הרי ארבע טוטפות אמורות יכול יתן בארבעה > מקומות ת"ל ולזכרון בין עיניך [מלמד שנותנם במקום אחד. רבי אומ' בשני] מקומות כת' טוטפות [במקום אחד כת' טטפת] מלמד שנותנין במקום אחד...

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יז

והיה לך לאות על ידך זה כרך אחד של ארבע פרשיות והדין נותן הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד תן תפילין בראש מה בראש ארבע טוטפות אף ביד ארבע טוטפות תלמוד לומר והיה לך לאות על ידך כרך אחד של ארבע פרשיות יכול כשם שביד כרך אחד כך בראש כרך אחד והדין נותן הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד תן תפילין בראש מה ביד כרך אחד אף בראש כרך אחד ת"ל לטוטפות לטוטפות הרי ארבע טוטפות אמורות או יעשה ארבע כיסין של ארבע פרשיות ת"ל ולזכרון בין עיניך כיס אחד של ארבע פרשיות:

רש"י מסכת מנחות דף לד עמוד ב

כיצד סדרן - סדר הנחתן. כאן מימין של קורא כאן מימינו של מניח - כשהקורא עומד כנגד מניח הוי ימינו של זה לשמאל של זה. והקורא קורא כסדרן - כסדר שהן כתובין בתורה מוקדם מוקדם ומאוחר מאוחר הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין מימינו של קורא קאמר דהשתא כשהוא קורא כדרכו מימינו לשמאלו ונמצא קוראן כסדרן והא דתנא איפכא דמשמע קדש והיה כי יביאך משמאל אמניח קאמר דהוא ימין של קורא.

תוספות מסכת מנחות דף לד עמוד ב

והקורא קורא כסדרן - פירש בקונטרס כסדר שהן כתובין בתורה מוקדם מוקדם מאוחר מאוחר הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין מימינו של קורא קאמר והשתא כשהוא קורא כדרכו מימינו לשמאלו נמצא קורא קורא כסידרן וקשה לר"ת דאמאי פליגינהו שקורא שתיהן הראשונות מימין וכל האחרונות משמאל היה לו לומר ראשונה מימין וכל אחרות משמאל או איפכא דג' ראשונות מימין ורביעית משמאל כמו גבי נר מערבי דפרק שתי הלחם (לקמן דף צח:): דיליף דנרות של מנורה מזרח ומערב מונחים מדכתיב בנר מערבי לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' ולא אמרינן חצי הנרות לפני ה' וחצי האחר לאו לפני ה' ומפרש ר"ת קדש והיה כי יביאך מימין של קורא ומשמאל של קורא הוי שמע מבחוץ ואחריה והיה אם שמוע מבפנים וניחא השתא מה שחלקו וכן פירש רבינו חננאל בסנהדרין (דף פט.). כל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול כגון קדש ושמע וכן רב האי גאון והיה מניח סימן הויות להדדי פי' והיה כי יביאך והיה אם שמוע פנימיות זו אצל זו וכן בתשובת הגאונים שכתב ה"ר יוסף טוב עלם והאי דקאמר הקורא קורא כסדרן לאו כמו שפירש בקונטרס כסדר שכתובות בתורה אלא מפרש ר"ת דהוא סיומ הברייתא דכיצד סדרן וקאמר שקורא כסדר שמונחין בתפילין מימינו לשמאלו דהיינו קדש והיה כי יביאך והיה אם שמוע שמע ואפילו לא יהא מן ברייתא אין קשה כלום ובמכילתא משמע כפירוש הקונטרס בפרשת והיה כי יביאך דקתני התם בד' מקומות מזכיר פרשת תפילין קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע מכאן אמרו מצות תפילין ארבע פרשיות כו' והדר קתני כותבן כסדרן ואם כתבן שלא כסידרן יגנזו משמע כסדר ששנאן ברישא ויש לדחות דבכתיבת הסופר קאמר אבל אין קובעין בתפילין כסדר זה ואין נראה כלל ובשימושא רבא תיקון התפילין משמע כפירוש הקונטרס וז"ל ומשוי פרשתא דקדש מימין בביתא קמא ופרשתא דבסמוך ליה בביתא תניינא והיה כי יביאך ופרשתא דשמע בשלישית ופרשה דוהיה אם שמוע ברביעית, מ"ר.

שיטה מקובצת מסכת מנחות דף לד עמוד ב

[1] כיצד סדרן. סדר רש"י פסול לר"ת וסדר ר"ת פסול לרש"י ויש מניחין שני זוגות כדי לצאת ידי שניהם ויש אומרים לפיכך טוב לברך על של ידו להניח של ראש בלא ברכה וטעם לדבר דמסתמא בשל יד לא פליגי ורבינו ברוך אמר דכי היכא דפליגי בשל ראש פליגי נמי בשל יד ואע"ג דבכתיבה לא פליגי אפ"ה נראה דלר"ת כותב כתחלה קדש ואח"כ והיה כי יביאך ומניח מקום חלק לכתוב והיה אם שמוע כדי לכתוב תחילה שמע כסדר הכתוב בתורה ואח"כ חוזר וכותב והיה אם שמוע כמקום חלק שהניח ונהגו העולם כדברי רש"י:

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה ה

כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה שהיא והיה אם ג שמע בבית ראשון שהוא על ימין המניח, ושמע סמוכה לה, והיה כי יבאך בבית שלישי סמוכה לשמע, וקדש לי בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפילין כדי שיהא הקורא שלפניו כנגד פני המניח קורא על הסדר הזה כגון זה /במקור יש במקום זה שרטוט/, ואם החליף סדור זה פסולות. +/השגת הראב"ד/ כיצד סדור הפרשיות כו' עד אם החליף סדור זה פסולות. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ רבינו האי ז"ל אינו אומר כן אלא הויות באמצע קדש מימין המניח והיה כי יבאך סמוך לה שמע משמאלו והיה אם שמע סמוך לה באמצע והוא בהיפך לקורא שכנגדו והקורא קורא כסדרן על שמע והיה אם שמע נאמר שהוא כסדר הקורא בתורה מימין לשמאל והמחבר הזה שם הברייתא השנויה בגמרא מימין הקורא והברייתא שהביאו בקושיא ואמרו והא תניא איפכא שם אותה לימין המניח והוא תימה שהגמרא הניחה סדר המניח שעושה המצוה ופירשה סדר הקורא שאין לנו צורך בקריאתו ועוד כי שמע והיה אם שמע לפי פשוטה מן הראש הוא מתחיל ולא מן האמצע ולדברי זה המחבר לעולם שמע מן האמצע ולפיכך תפס הגאון ז"ל דרך פשיטות הגמרא ושם הויות באמצע עכ"ל. +

שמושא רבא

וכתיב הני ארבע פרשיות דאמור רבנן בקילפא ומהדר אפיה לאפיה ומשוי פרשתא דקדש לי כל בכור לימיניה בביתא קמא ופרשתא דסמיך ליה והיה כי יביאך בביתא תניינא ופרשתא דשמע ישראל בתל[ני]תא[ה] ופרשתא דוהיה אם שמע ברביעיתא. אמ'

הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות תפילין סימן לב

ואנו תמיהנו טובא על שמושא רבא דכתבי הכא מיהו כתבין ליה הכא כדאשכחנא יתיה בנוסחאות עתיקי אף על פי שיש בו קצת הוראות נכונות ומינייהו טעות ומינייהו אין הלשון שלו מכוון כלל שיש בו טעיות הרבה לע"ד בלשון ולא ידעי אי אסדרא יתיה רבנותא קמאי או אפשר דאסדר יתיה חד מן תלמידיו דרבנותא קמאי (נ"ל) על שמם ולא דקדקו בלשונם וטעו במקצת הוראותיו או אולי הני לישנא דלא דייקי ביה טעות סופר הן כגון מקומות שיש בהן הרבה דתנן על מה שאמר בגמרא. כגון... וכן מצינו טעות בהאי שמושא שאין לסמוך עליו כלל. ומה שכתב ומשויא פרשה דקדש דימיניה בביתא קמא ופרשה דסמיך ליה והיה כי יביאך בביתא תניינא ופרשה דשמע בביתא תליתא ופרשה דוהיה אם שמע בביתא רביעיתא. (נ"א אמאי כתבי אגויל ואמר אביי נמחק וכן לקמן) אמר אביי ואי כתביניהו אגויל שפיר דמו. והאי מילתא טעותא רבה הוא. דהא סידרא דכתיבתא הוא אבל סדר הכנסתן בנרתיקן שמע בבית ראשון לצד ימין המניח בראשו והיה אם שמע בביתא שני סמוך לו והיה כי יביאך בבית שלישי קדש בבית רביעי ואפשר דהוי טעות סופר...

הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות תפילין סימן ה

...ולפי שנחלקו בדבר זה גאוני עולם ותפילין של אלו פסולין לאלו ואמרו חכמים מקום יש בראש להניח שם ב' תפילין וכן בזרוע ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שני זוגי תפילין ויניח שניהם. ויכוין בשעת הנחתן באותן שהן כתובין כתקנן בהן אני יוצא ידי חובתי ושאר הן כרצועה בעלמא. ואין כאן בל תוסיף אלא בעושה ה' בתים. ולא יניח שני הזוגין בכיס אחד. דאחד מן הזוגין חול הוה ואסור לתת בכיס של תפילין. אלא יעשה שני כיסין וסימן לכל כיס וכיס שלא יחליפם:

ספר התרומה מפתח הסימנים הלכות תפילין סימן רו

סימן רו - משפט סדר הנחת הפרשיות בבתיים לדברי רבינו שלמה מימין הקורא האיש העומד כנגד המניח קדש מימין הקורא ואחריו בית שני והיה כי יביאך ואחריו בית שלישי שמע ואחריו בית רביעי והיה אם שמע וכן נמי איתא בשמושא רבא וזהו הסדר כמו שכתובות בתורה וגם במכלתין סוף פרשת בא אל פרעה מביא כתבן שלא כסדרן יגנזו אבל רב שרירא גאון ורב האי גאון בנו ורבינו יעקב מפרשים דבית שלישי והיה אם שמע בית רביעית שמע ישראל וסימניך הויות יחד והיה כי יביאך והיה אם שמע באמצע סמוכות ועוד וסימניך שינין סמוכין זה אל זה שמע מבחוץ סמוך לשין שבקמט עור דפוס מבחוץ וקדש סמוך אל שיין שבקמט ימין בעור דפוס מבחוץ מכל מקום צריך לכותבן כסדר הכתובות בתורה כדתינא במכלתין ובתפילין של זרוע שכותב בחתיכת קלף אחת בארבעת עמודים אחר שכתב בעמוד שני והיה כי יביאך יניח חלק עמוד שלישי ויכתוב בעמוד רביעי שמע ישראל ואחר כך יכתוב בעמוד שלישי והיה אם שמע שזהו סדר שבתורה ואמר' בפרק הקומץ כל בית חיצון שאינו רואה האויר פסול וגם אם החליף גוייאתא לגוייאתא פסול אם כן הנחת הגאונים פסול לדברי רש"י וירא שמים משום ברכה לבטלה אם אינו מניחם רק כדברי אחד מן הגאונים הלכך יניח שנים של יד בברכה אחת ואחר כך יניח שנים של ראש בברכה אחת שהרי יש בראש וכן בזרוע מקום להניח שני תפילין כדאיתא פרק המוצא תפילין ואם אינו יודע לכוון המקום להניח שניהם יחד אם כן יניח כדברי האחד יברך על של יד ויניח ואחר כך יברך על של ראש ויניח ולא ישהה אותם בראשו ויסלקם ואחר כך יניח כדברי הגאון השני על סמך ברכה ראשונה ולא ידבר בנתיים והשניים ישהה בראשו כמו שירצה ואף על פי שעתה מברך על של ראש בפעם ראשונה להנחת של יד בפעם שניה זה טוב יותר מלעזוב לגמרי שלא להניח כלל.

שו"ת הרמב"ם סימן רפט

(לחכמי לונז). שאלה גם כן יורנו עוד מה שאמור בפרק שלישי +בה' תפילין פ"ג ה"ו. + כיצד סדר פרשיות בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה שהיא והיה אם שמע בבית ראשון שהוא על ימין המניח ופרשת שמע סמוכה לה וכו' עד ואם החליף סדור זה פסולות. ואנחנו למדנו מרביותינו ומהגאונים ורב האי גאון בראשם ז"ל +תשובתו הובא' בהשגת הראב"ד בה' תפילין שם ובשו"ת רשב"א ס' תק"ף ובאו"ז ח"א תקע"ח + דבעינן הויות באמצע וכן פירש בסנהדרין פ"ט א', [לפנינו אמ' ר' זירא, א] + האי דאמר [רב יהודה אמר] רב כל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסולה כגון קדש לי שמע ישראל. וכן גם קבלנו מהם כי הקלף נקרא אותו צד שהשער דבוק בו בעודינו חי [ודוקוסטוס אותו צד שהיה דבוק בבשר] וכמדומה לי שנמצא בספר +ה' תפילין פ"א ה"ח + הפך מזה על כן משכנו ידינו עד בא דברך אלינו ויורנו כדת מה לעשות.

תשובה זה שעלה על דעתכם בסודור הפרשיות ובקלף שהוא החלק הרק שהשער דבוק בו כך היתה דעתי מקודם ככם ותפילין שהיו לי בארץ מערב כך היו וכזה כתב אותו שחבר +אותו שחבר חבור בתפילין ושמו ר' משה בר מימון נ"ע מקורדוב' (כ"פ ב'), ושמו ר' משה הרב מימון נ"ע מקורטובה (כ"פ א'), רבינו משה בר מימון מקורדובא (מג"ע) + חבור התפילין ושמו ר' משה נ"ע מקורטובא +מש"כ בכ"פ ובמג"ע [ובכ"ש] פ' ר' משה ב"ר מימון מקורטובה הוא טעות דמוכח שנפל בהעתק קדמון ונתפשט וצ"ל ר' משה ב"ר יעקב כמו שנמצא בכ"י אוקספורד לעדות רמ"ש במזכיר ח"ד פ"ט וברשימת בודל' ע' אף שמונה מאות ששים וארבע ובהגהותיו לאוצר הספרים לבן יעקב כ"ג, ועי' שה"ג ח"א ע' ע', עורין בכרם חמד ח"א מ"ו עפ"ש ש"י י"ג א, [ועי' תשלום אבודרהם, הוצ' פרינץ עמ' קל"ה יש אומרים כי זה אינו הרמב"ם ז"ל, אלא משורר אחד שהיה שמו ושם אביו כן, ובתשובת שאלה להרמב"ם ז"ל ראיתי שהוא מזכיר אותו, הוספת פ"ן] **אפשר שאף ב"ר יעקב הוא טעות סופר וצ"ל: ב"ר יוסף, ונמצא בכ"י קמברידג' ראשית חיבור בהלכות תפילין לר' משה בר' יוסף אלקרטבי (אל מ"ר משה אלסופר בן מ"ר יוסף אלקרטבי נ"ע), ובכ"י הנ"ל יש קטע בהלכות תפילין ובו סוף הפרק התשיעי והתחלת הפרק העשירי ושם סידור הפרשיות הוא הויות באמצע, ואפשר שהוא מספרו של ר' משה. אף בכ"י אוקספורד /שני/ ישנה התחלת ספר זה של ר' משה וזו הכתובת: כתאב וגוב אל תפילין וכיפיה צנאעתיאה תאליף מר' משה בן מר יוסף נ"ע בן אלקרטבי. (ועי' כסף משנה שם שאף הוא אמר שר' משה בר מימון הוא כנראה ט"ס), ובענין זה נשאל אף ר' אברהם בן הרמב"ם, בכ"י אדלר שבסמינר לרבנים בניו - יורק נמצא דף אחד חרוך וקרוע. כתוב על צד אחד (והשני חלק): מא יקול חצרת הדרת יקרת צפירת תפארת מרנו ורבונו אברהם השר הנכבד החכם והגבון [נר] מערבי הנגיד הגדול נגיד עם אל צבאות ירום הודו ויגדל כבודו פי הדא אלקול אלמקול פי פרק שלישי מהלכות תפילין ומזוזה וספר תורה מן אחיבור כיצד סודור הפרשיות בתפלה של ראש וכו' וכו' /הוצאו סימני הסוגריים/ (עוד שורות אחדות של השאלה, והתשובה איננה). א"י + **ואותו החיבור הוא שהטעני והטעה כל אנשי המערב מפניו**. וגם הרב רבינו יצחק אלפסי בעל ההלכות זצ"ל כותיהו סבירא ליה בתשובה אחת +ע"י ת' הרי"ף בעיטור קש"ת ח"א (ד"ל דף כ"ג ב' וד') + שיש לו במעשה התפילין וגם חכם אחר שמו רבי יעקב קלעי ז"ל +ע"י בריל בס' השנתי שלו שנה ח' קנ"ו והערות הרכבי לתה"ג ע' שנ"ז + ככם עשה והרבה גאונים חלקו על דבר זה +ע"י ת' ר' מתתיהו גאון באשכול סדר פרשיות ח"ב ל"ז ות' ר' סעדי' בעיטור קש"ת (דף כ"ד ד') ות' ר' שרירא ברא"ש ריש ה' תפילין ד"ה הקורא ובאשכול שם ות' ר' שרירא ור' האי במרדכי טקנות ריש ה' תפילין ובעיטור שם ותה"ג סתם באו"ח ח"א תקנ"ח ועי' פי"ר"ח לסנהדרין פ"ט ב' ועל אנשי מזרח ועל אנשי ארץ הצבי הקדמונים כך חולקים על זה. **ואמרו לי חכמים נאמנים שפתחו תפילין של הגאון רבינו האי זצ"ל ומצאו שהן כתובין על הסדר שאמרת בחבור** +[ע"י הלכות תפילין לרה"ג גנזי קדם ח"ג עמ' ע"ב וח"ד עמ' י', עטור הל' תפילין ושבה"ל, א] ועי' גינצברג גש"ב כ"א + ורבי משה הדרעי +ע"י רמ"ש במזכיר ח"ד ו', קמ"ד ובמ"ע של גיגור ח"ט קע"ב, הרכבי בתה"ג שלו ע' שצ"ב, טולידנו נר מערבי ע' כ"ה הע' ט', עפ"ש ט"ן ע' מ"ג הע' ג' + ככם עשה **וכשבא מארץ המערב לארץ ישראל היו תפילין שלו כמו אנשי מקומכם וכשהראוהו דברי הגאונים הקדמונים והראיות שלהן השליך תפיליו ועשה על הסדר שאמרנו. והראה הברורה בדבר זה נאמר בפרק הקומץ +מנחות ל"ד: + קורא על סדר התורה קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע. ונוסח זה לא היה בספרים שלנו בארץ מערב אבל הנה מצאתי כל הנוסחאות הישנות וכך כתוב בהן ומעשה רב שבני ארץ ישראל כולן זהירין במצוה זו +אמנם לפי עדות פרקיו בן באבוי מצות תפילין היתה רפויה בידי אנשי א"י בזמן הגאונים, עי' מש"כ ש' ח' קוק בדברי ג' עמ' ל"ה: ב' מ' לזין בתרביץ שנה ב' שצ"א; גינצברג גש"ב קמ"ז + כסדר התורה כתבו איש מיאיש ולדברי הכל תפילין של יד וסדר פרשיותיה על סדר התורה ודין הוא שתהיה כתיבת שתיהן שוה שהרי לדברי רבי יוסי תולה ליד על ראש ומניחה על ידו ש"מ סדר אחד לשתיהן.****

ספר העיטור שער א - הלכות תפילין

חלק הג' הנחתן בבתים ת"ר כיצד סודרן קדש לי והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא ל"ק הא מימין הקורא הא מימין המניח והקורא קורא כסדרן ופירשו רבוותא ימינו של קורא שמאלו של מניח והקורא קורא כסדר הכתוב בתורה מימינו לשמאלו קדש והיה סמוך להן שמע והיה נמצא קדש רואה את האויר מימין הקורא שמע והיה אם שמוע רואה את האויר משמאלו והמניח אינו קורא על הסדר אלא והיה אם שמוע לימינו קדש והיה לשמאלו קורא למפרע מימינו לשמאלו וכסדר משמאלו לימינו. ובשמושא עתיקא דילן דאתמר משמיה דאב"י ורבא הכין כתוב לכתוב הני ד' פרשיות בקלפי ומהדרא אפי' לאפי' ומשוי פרשתא קדש לימינו בביתא קמא ופרשתא דסמיך ליה והיה כי יביאך בביתא תנינא ופרשתא דשמע בביתא תליתאי ופרשתא והיה אם שמוע ברביעתא ואמר אב"י כו' ובהלכות תפילין עתיק עתיקא פרשה ראשונה מימין הקורא מן קדש לי כל בכור עד סוף פסוקא ושמרתם את החוקה. בית שני והיה כי יביאך עד סוף פסוקא ויהי בשלח. בית שלישי שמע ישראל עד סוף פרשה. בית רביעי והיה אם שמוע עד על הארץ ושמושא דכתיב בהלכות הרב היות מלגוא אהדדי וקדש ושמע מאבראי תמיה לן טובא ובהלכות דילן אית' דכתיבה כדכתיבה ועוד הקורא אינו קורא כסדר הכתוב בתורה לא מימין לשמאל ולא משמאל לימין ואי ליתא בנסחא דיליה אכתי קשיא לן מ"ש דתפילין של ראש דבעינן היות באמצע ובש"י לא דאי כתיב היות באמצע לאו כסדרן כתיב ועוד דאמרין תפילין ש"י עושין אותן ש"ר ואם יש לו ב' תפילין תולה עור על א' מהם ומניחן וא"א הא ל"ד דהא בש"ר (ש"ו) בעינן היות באמצע ובש"י בעינן היות כסדרן אלא מסתבר לן כדפרשית קדש לימין הקורא שהיא לשמאל המניח והיה לשמאל הקורא שהיא לימין המניח. **וקרוב אני לפסול כל התפילין המונחין היות באמצע מר' חננאל אמר רב החליף פרשיותיה פסולה כדלקמן ובדקתי בתפילין הישנים מנרבונא ותפילין שבאו מדרעה מתא ומצאתי כדברי. ובשמושא עתיקא דילן ובהלכות תפילין כך ולא מצאתי היות מלגוא רק בא'**

מתשובות רבינו סעדיה שנתמצא קדש ושמע החיצונים רואין את האויר ולא דסמכא נינהו ובעינא דאימא מילתא ומסתפינא מחברי ומרבוותא כולהו ואמינא דהקורא קורא כסדרן ליכא בנוסחא והמניח מניח כסדר והקורא קורא משמאל לימין שכן מצינו באבני אפוד בסוטה ירושלמי אית תנא תנא כשם שחולוקין כאן כך היו חלוקין באבני אפוד במילואותם כדי שיהיה כ"ה מכאן וכ"ה מכאן והלא אינן אלא מ"ט בנימין דתולדותם מלא וכו' והלא אינו אלא כ"ג מכאן וכ"ז מכאן אר"י בנימין היה חציו בני מכאן ומין מכאן. א"ר זבידה ויאות מה כתיב כאן ששה משמותם ולא כל שמותם הראשונים נכתבין מימינו של כ"ג ומשמאל של קורא כו' הראשונים אין נכתבין על הסדר מפני שיהודה מלך האחרונים נכתבין על הסדר הרי שמצינו באבני אפוד שכ"ג שהוא המניח קורא כסדר השבטים מימין לשמאל והקורא קורא אותם משמאל לימין ולפי שלא מצאתי גאון שאמר לא סמכתי בדברי ואמרת בחילופא באבני אפוד עד יבא מורה צדק. א"ר חננאל א"ר החליף פרשיותיה פסולות אמר אב"י לא אמרו אלא גוייתא לברייתא וברייתא לגוייתא פרשיות שבפנים שאינן רואות את האויר הניח בבתים החיצונות שרואות את האויר מבחוץ ובתים החיצונות שרואין את האויר הניח בבתים הפנימים אבל גוייתא לגוייתא שהחליף הבתים הפנימיים מזו לזו ונתן של ימין לשמאל כשרה וליתא לדאב"י אלא ל"ש הכי ול"ש הכי פסול עד שיהיו הבתים סמוכין זו לזו כסדר כמ"ש ואם החליף א' מהם פסולין ומפני שבתפילין שבראש יש גמגום בהנחת הבתים ובסידורן מברך

ספר מצוות גדול עשין סימן כב

משפט סדר הנחת הפרשיות בבתיים לדברי רבינו שלמה, מימין הקורא, האיש העומד כנגד המניח, קדש מימין הקורא ואחריו בית שני והיה כי יביאך ואחריו בית שלישי שמע ישראל ואחריו בית רביעי והיה אם שמוע (סימני סה"ת ר), נמצא שקדש והיה כי יביאך מימין הקורא שהוא משמאל המניח ושמע והיה אם שמוע משמאל הקורא שהיא מימין המניח כדאיתא בברייתא (מנחות לד, ב) וכן פירש רבינו משה ב"ר מימון (פ"ג ה"ה) **וכן איתא בשימושא רבה, וזהו הסדר כמו שכתובים בתורה וגם במכילתיה בסוף פרשת בא תניא כתבן שלא כסדרן יגנזו. אבל רב שריא גאון ורב האי גאון בנו ורבינו יעקב (תו"ש) מפרשים דבית שלישי והיה אם שמוע בית רביעי שמע וסימנך הוויות להדדי, והיה כי יביאך והיה אם שמוע סמוכות יחד, עוד סימן אחר שינין שבבתיים כנגד שין שבעור הדפוסים מבחוץ דשין דקדש מכאן ושין דשמע מכאן, ומכל מקום צריך לכותבן כסדר הכתובות בתורה כדתיא במכילתיה, ובתפילין של זרוע שכותב בחתיכת קלף אחת בארבעה עמודים, אחר שכתב והיה כי יביאך בעמוד שני יניח חלק בעמוד שלישי ויכתוב שמע ישראל בעמוד רביעי ואחר כך יכתוב בעמוד שלישי והיה אם שמוע שזהו סדר הכתוב בתורה (סימני סה"ת שם), ומדקדק רבינו תם מלשון הברייתא שאומר קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל משמע דהוויות להדדי שקדש בראש לצד ימין ושמע בראש לצד שמאל. ואמרינן בפרק הקומץ (שם) כל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול וכן אמר רב ואם החליף* ברייתא לגויתא או גויתא לברייתא פסול, אם כן סדר הנחה של רבינו שלמה פסול לדבר הגאונים וסדר הנחת הגאונים פסול לדברי רבינו שלמה וירא שמים חושש משום ברכה לבטלה אם אינו מניח רק כדברי האחד מן הגאונים הלכך יניח שניהם שנים של יד בברכה אחת ואחר כך מניח שנים של ראש בברכה אחת שהרי יש בראש וכן בזרוע מקום להניח שני תפילין כדאיתא בפרק המוצא תפילין (עירובין צה, ב), ואם אינו יודע לכיון המקום ולהניח שניהם יחד אם כן יניח כדברי האחד של יד ושל ראש ויסלקם מיד ויניח האחרים על סמך ברכה ראשונה ואף על פי שמפסיק בין של יד לשל יד ברכת תפילין הראש זהו טוב יותר מלהניח לגמרי שלא להניח כלל (ע"פ סימני סה"ת שם). ו[מכל מקום נהגו בארץ אדום ובארץ ישמעאל כדברי רבינו שלמה וכדברי רבינו משה וגם שלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאוד כסדר רבינו משה ורש"י ז"ל:**

ספר מצוות קטן מצוה קנג

וסדר כתיבתן כאשר הם כתובים בתורה, (כל הסוגיא בתוס' פ' הקומץ ל"ד ובה"ק הל' תפילין ד') קדש והיה כי יביאך, שמע והיה¹ אם שמוע, ובסדר הנחתן בבתיים של ראש נחלקו אבות העולם כי רש"י ושוש' רבה וה"ר משה כתבו הנחתן ככתיבתן (ש"ע סי' ל"ד ונהגו העולם כרש"י והר"ם) **אבל רב שריא גאון ורבינו האי גאון ורבי' תם פירשו קדש והיה כי יביאך מימין הקורא וחוזר הקורא ומתחיל בשמאל שמע והיה אם שמוע נמצאו השיני"ן מבחוץ והוויות זה אצל זה ומ"מ בתפילין ש"י לא נחלקו²** וא"כ טוב לברך בשל יד ולשום של ראש בלא ברכה כי גם רש"י פירש כי בשלא שח אין מברכין אלא בשל יד כך קבלתי ממורי השר מא"ברא אך ר"ת פי' אפי' בלא שח צריך לברך על של ראש וא"כ ירא שמים הרוצה לצאת ידי שניהם יהיו לו שני תפילין של ראש (ש"ע שם לא יעשה כן אלא מי שמפורסם ומוחזק בחסידות) ויניחם בבית אחת ויבטל בלבו אותן שאינן עשויין כתיקון חכמים ויברך על מצות תפילין כי יש מקום בראש (ערובין דף צ"ה הקומץ דף ל"ח) להניח בו שני תפילין, וזהו ממקום שמתחיל להשעיר עד חצי שיפוע הראש

שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רלד

שאלה שאלתה: להודיעכם דעתי, בענין סדר כתיבת תפילין של יד, ושל ראש. וכיצד סדר הנחת הפרשיות של תפילין של ראש, היאך היא? לפי שמצא אדם בשם רב האי גאון ז"ל, בסדר הנחת תפילין של ראש: קדש מימין המניח, והיה כי יביאך /צ"ל: שמע/ משמאל המניח, והוויות באמצע. והרי"ף ז"ל פירש: קדש מימין הקורא, שהוא ימין /צ"ל שמאל/ המניח, והוויות באמצע. ומ"מ בהוויות באמצע, הושוו שניהם ז"ל. וגם רבינו סעדיה ז"ל, כן פירש, דהוויות באמצע. והרמב"ם ז"ל פירש: קדש, והיה כי יביאך, מימין הקורא. שמע והיה אם שמוע, משאל הקורא. והוא על סדר שהן כתובות בתורה. וכן השיב לחכמי לונ"ל. והראב"ד ז"ל השיג עליו, בהשגותיו. וכן כתב: רב האי גאון ז"ל, אינו אומר כן. אלא הוויות באמצע, קדש מימין המניח, ושמע משמאל המניח. והוא בהפך לקורא כנגדו. והקורא, קורא כסדרן האמור בגמרא. על שמע, והיה אם שמוע, נאמר: שהוא כסדר הקוראים בתורה; מימין לשמאל. והמחבר הזה, שם הברייתא השנית בגמרא, מימין הקורא. והברייתא שהביאו בקושיא, ואמרו: והא תניא איפכא? אותם שם לימין המניח, והוא תימה. שהגמרא הניחה סדר המניח, שעושה מצוה, ופירשה סדר הקורא, שאין לנו צורך בקריאתו. ואמרת שגם חכמי לונ"ל, כתבו להרמב"ם ז"ל, שהם קבלו מהגאון רב האי: בראש, דהוויות באמצע. וכן פירש בסנהדרין, פרק אלו הן הנחנקין, הא דאמר רב יהודה אמר רב: כל בית חיצון, שאינו רואה את האויר, פסול: קדש ושמע. ואמרת: שבדקת שם, באותה מימרא שבפרק הניזקין, ולא מצאת שם קדש ושמע.

תשובה: דבר זה, כבר עמדת על דברי הראשונים, חכמי הדורות, וגאוני עולם. ועמודי שמים ירופפו. זה אומר בכה, וזה אומר בכה. ואתם רוצים שהדבר שנפתח בגדולים, יסתיים בקטנים. ולהשיב חפצכם ריקם, אי אפשר. ותחלה, אני מקדים: שכתובת תפילין של יד ושל ראש, שוה. וכן, סדר הנחתן שוה. אלא שתפילין של יד, בבית אחד, ושל ראש, בד' בתיים. ותדע לך, מדתנא פרק הקומץ. א"ר יוסי: מודה לי יהודה ברבי, שאם אין לו תפילין של יד, ויש לו שתיים של ראש, שתולה עור על אחד מהם, ומניח. אלמא: אילו היתה כתיבתן /שמא צ"ל: כתיבה/ של יד, משונה משל ראש, היאך תפילין של יד כשרה לשל ראש, והלא סדר כתיבתן מעכבת! דאמר במכילתין: כותב, כסדרן. כתבן שלא כסדרן, יגנזו. ותפילין של יד, כשרה לשל ראש. דהא שלח רבי חנינא, משום ר' יוחנן: תפלה של ראש, אין עושין אותה של יד. ושל יד, עושין אותה של ראש, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה, לקדושה קלה. ואסיקנא דבחדתתא, דליכא הורדת קדושה: של ראש, עושין של יד.

ושל יד, עושין של ראש. גם מכאן, אנו למדין: דסדר הנחתן אחד. דאי לא, היאך תלה עור בשל ראש, ועושה אותה של יד, והלא נשתנה סדרן. אלא ע"כ, סדר אחד לשניהם. ומעתה, יש לנו לדעת סדר כתיבה, כיצד. ולכאורה, משמע שהם נכתבים כסדר שהם כתובים בתורה: קדש, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמעו. כותב כסדרן, ואם לא כתבם כסדרן, יגנזו. ובודאי, כסדרן שאמר, היינו כסדר זה, שמנאן. שהרי כאן, לא הזכיר סדר אחר, שנאמר: שעליו הוא סומך. ואף על פי שידעת, שיש שנויין דחוקים, ושאינ השכל מקבלם. ואין ראוי לדחות דברים פשוטים, על דחוקים כאלו. ומאחר שהם נכתבים על הסדר, בשל יד, שהם נכתבים על עור אחד, א"כ הם נכתבים: קדש מימין הכותב, בעמוד אחד; והיה כי יביאך אחריו, בעמוד שני; ושמע אחריו, בעמוד ג'; והיה אם שמעו, בעמוד ד'. וכך הם נסדרים, בבית האחד, שהוא מימין. ואי אפשר לומר, שיהיה כותב: קדש, בעמוד א'; והיה כי יביאך, בשני. ומדלג וכותב שמע, בעמוד ד'. וחוזר וכותב אם שמעו, בעמוד ג'. שהרי לא הזכיר כאן, דלוג, כלל. וכן, לא הזכיר שם, סדר ההנחה: כדי שנלמוד סתום זה, מאותו סדר. אלא על כרחין, אין לנו דרך, אלא שנאמר דכתיבה של יד על הסדר, ממש: שמע, בעמוד ג', והיה אם שמעו, בעמוד ד', הרואה את האויר. מלבד שהדלוג הזה, אין השכל מקבלו. ואין דוחים דברים פשוטים, וסדר נכון, על דחוקים: אין להם סדר כלל. ומעתה, כיון שכתובת שתיהן, וסדר הנחתן שוה, יש לנו שאמתת הדבר, כדברי רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל. ועליהם ראוי לסמוך. והברייתא השנויה בגמ', דתניא: כיצד סודרן? קדש והיה כי יביאך, בימין. שמע, והיה אם שמעו, בשמאל. כסדר שהם כתובות בתורה, הם. ומימין הקורא, ומשמאל הקורא, קאמר. והברייתא האחרת, שהקשה ממנה, ואמרו: והתניא איפכא? ההיא, במניח. ומה שהקשה הרב ז"ל /הראב"ד/, בהשגותיו: היאך אפשר, שהניח הגמרא סדר המניח, שעושה המצוה, ופירש סדר הקורא, שאין לנו צורך בקריאתו? אין דבריו מחוורין כאן. שאף אנו נאמר כן, בברייתא שתפסה בהפך, ואמרה: קדש והיה כי יביאך משמאל, שהוא שמאל הקורא. לפי דעתו, איך אפשר שהניח תנא בברייתא, סדר המניח שעושה המצוה, ופירש סדר הקורא. וא"כ, כשנעמיד הברייתא השנויה בגמרא, בסדר המניח, והברייתא השנויה /צ"ל: שאינה שנויה/, כסדר הקורא, לא הרוחנו כלום. ועוד, כי מפני שהברייתא תניא: כיצד סודרן; לא על המניח קאי, אלא על הסודרן וקובען. בימין ובשמאל של סודרן, שהוא בערך הקורא. ועוד, דברוב הנוסחאות, כתיב: ל"ק = לא קשיא =. כאן לימין הקורא, כאן לימין המניח. והקורא, קורא כסדרן; מתקנת תירוצו של אב"י הוא, ולא מן הברייתא השניה, שהקשה ממנה בגמ'. שאם הברייתא לא הביאו בגמרא, היאך יביאו ממנה קצת, ולא תירוצו של אב"י. אלא מסקנא: תירוצו של אב"י הוא. ואב"י לא אמרה על הברייתא שאינה בגמרא, אלא על השנויה בגמרא, דעלה קיימי. והיא דמתפרשא לן בגמרא. ואילו היה סדר ברייתא השנויה בגמרא, כסדר מניח, כדברי הראב"ד ז"ל, לא היה הקורא, קורא כסדרן, אלא שלא כסדרן היה קורא. גם מה שפירש הראב"ד, כי על שמע והיה אם שמעו בלבד, נאמר, ולומר: ששמע בבית חיצון משמאל מניח, ואחריו והיה אם שמעו, דהויות באמצע. זה דוחק גדול. ולמה פירש אב"י יותר: בשמע והיה אם שמעו; מן הנשאר. ואם ללמד על שמע, שהיא בבית חיצון, כבר אמר: שמע, והיה אם שמעו משמאל; שפירושו לדעת הרב: שמע בחיצון, והיה אם שמעו אחריו, באמצע. שלא להתחיל מן הסתם, אלא בראש. ואם לבאר בא, היה לו לפרש בהפך מזה: בקדש, והיה כי יביאך. והקורא, קורא שלא כסדרן, והיה דבריו. ע"כ, על כל הפרשיות הנזכרות בברייתא, הוא חוזר, ולומר: שכולן, קורא אותה הקורא כסדרן. והוצרך אב"י לכך, כי מפני שתיקן בברייתא, חד מימין הקורא, ואיך דהכא, בקורא, שיקרא הקורא כסדרן. גם מה שידעת, שדחקו ר"ת לדחות דברי רש"י ז"ל, מפני ששנו: קדש והיה כי יביאך, מימין. שמע והיה אם שמעו, משמאל. ובדברי רש"י ז"ל, היה לו לקרות כולן הימנית, חוץ מן והיה אם שמעו. או כולם, חוץ מקדש. נ"ל, שאין קשה כלל. וע"כ נקט הכי, דדוקא נקטינן. שאילו אמרה הברייתא כן, הייתי סבור, שלא תהא ההקפדה אלא בשל ימין, או בשל שמאל. אבל אם החליף שאר הפרשיות, לא תהיה ההקפדה בכך. שאפילו עכשיו, היה סבור אב"י לומר: שלא תהא ההקפדה, אלא בשל ימין ושל שמאל, הרואים האויר בלבד. אבל גוייתא לגוייתא, לא. כ"ש, אילו לא הזכירה הברייתא, אלא של ימין או של שמאל בלבד. וכן, אילו לא הזכירה הברייתא, אלא קדש מימין, והיה אם שמעו משמאל, הייתי אומר: שלא תהא ההקפדה באמצעיות. קמ"ל: שיש הקפדה בכולן. ואילו היתה הברייתא מונה והולכת: קדש, יביאך, שמע, והיה, לא הייתי יודע, באיזה צד התחיל: אם בימין, אם בשמאל. לפיכך, אי אפשר, בלתי אם יחלקם, ויאמר: קדש יביאך, בימין. שמע והיה, בשמאל. דעכשיו, אי אפשר לטעות. לא בברייתא, ולא בגוייתא. וסוף דבר, דעתי נוטה כרש"י והר"ם ז"ל. ועליהם אנו סומכים, ועושים מעשה. וכן היו נוהגים הר"ר יונה ז"ל, והרמב"ם ז"ל, ועושים מעשה בעצמן. ולענין מה ששאלת: הפרשיות, כשמניחין בבתים: עומדות, או שכובות? בזה אין בידי הכרע. אלא שהרב בעל התרומות, כבר ראית שכתב: עומדות. ואנו נוהגים כן. ולענין הקלף, נראין הדברים כדברי הר"ם ז"ל, שהוא החלק העבה, הנשאר כנגד הבשר. והדוכוסוטוס, הוא החלק הדק, שעליו השער. ואף רב האי גאון, כתב כן בתשובה. ובאותו חלק העבה, הנקרא קלף, כותבים התפילין. ובמקום שהוא כנגד הבשר, שהם הפנים החלקים. ומה שאמרת, שאין לכם אומן, יודע לחלק העור לשנים. גררו את העור יפה יפה, במקום השער, עד תסירו ממנו, כדי קליפה יפה. ונמצא הקלף נשאר בעצמו. שאין ההקפדה, שיחלק לשנים ממש. אלא שלא ישאר כל העור שלם, דאז יהיה גויל. ופירוש: גויל; דבר שלם, דלא נטלו ממנו שפיו. כדאמרי' בהשותפין: מקום שנהגו לבנות גויל. מאי גויל? אבני דלא משפיין. וגויל, פסול לתפילין. דתנא דבי מנשה: כתבה על הנייר, ועל המטלית, פסולה. על הקלף, ועל הגויל, ועל הדוכוסוטוס, כשרה. ואמרינן: למאי? אילימא למזוזה, מזוזה אקלף מי כתבינן! אלא לאו, תפילין. ולטעמיה, תפילין אגויל מי כתבינן! אלמא: אין כותבין תפילין על הגויל. ואמר נמי התם: מזוזה אקלף, מי כתבינן! דמשמע מהתם, דלא כתבינן אגויל, כדמתמהינן התם: ולטעמיה, תפילין אגויל מי כתבינן! ומזוזה, הוא דמכשרין. מדתניא פרק הקומץ רבה: הל"מ = הלכה למשה מסיני =: תפילין על הקלף, ומזוזה על הדוכוסוטוס. קלף במקום בשר, דוכוסוטוס במקום השער. ותניא התם: שינה בזה, ובזה, פסול. ומוקי לה התם, דוקא בתפילין. אבל במזוזה, כשר בזה ובזה. שאין השנוי פוסלם, ואפילו על הקלף, כשר.

שו"ת מן השמים סימן ג

+יעוין בבית יוסף לטור או"ח סי' ל"ד שהביא מתשובות מהרי"ל סי' קל"ז שרבינו תם עשה שאלת חלום ע"ד סדר פרשיות התפילין כו', וביאר דבריו הגחיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א סי' א שרבינו תם הנזכר בזה שעשה שאלת חלום אינו נכדו של רש"י דאיירי בהלכה זו רק יכוון על רבינו יעקב איש תם ממרויש הוא בעל תשובה זו שבפנים, וראה מחזיק ברכה או"ח סי' ל"ד אות א. + ועוד שאלתי על סדר פרשיות שבתפילין וכך היתה

שאלתי: אנא המלך הגדול הגבור והנורא חכם הרזים מגלה נסתרות מגיד נעלמות שומר הברית והחסד, הגדל נא

חסך עמנו היום וצוה למלאיך הקדושים להודיעני את אשר נסתפקנו בסדר פרשיות של תפילין. +מקור פלוגתא זו היא במנחות ל"ד ט"ב =סוף עמוד ב" =ת"ר כיצד סדרן קדש לי והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל, והתניא איפכא, אמר אביי לא קשיא כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח. והקורא קורא כסדרן. אר"ח אמר רב החליף פרשיותיה פסולות, אמר אביי לא אמרן אלא גוייתא לברייא וכו' אלא לא שניא, ועיין ברש"י ותוס' ובהגהות חשק שלמה שם [וראה הלאה הערה ג], ובב"י לטאו"ח שם הביא ממרדכי ששלחו מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאד כסדר הרמב"ם ורש"י, וע' בסה"ד"ר =בסדר הדורות= ח"א ערך רבינו תם וזכורא רבא לפני משה רבינו ע"ה, וראה ברבעון לחכמת ישראל [הצרפתי] כרך ה' רעג - רעז+ כי יש מהחכמים האומרים הויות באמצע ואם החליף פסולות, ויש מחכמים האומרים הויות כסדרן ואם החליף פסולות +בתשובות בשמים ראש שנתייחסו להרא"ש כתוב בס"כ ד"ש מן הגאונים שפירשו הא דמסקין בהך דרב חננאל בהקומץ רבה דהחליף פרשיות אלא לא שניא פירושו אלא לא שניא וכשר, וראה הלאה תשובה ה הערה ד. + **ועתה מלך מלכים צוה**

למלאיך הקדושים להודיעני הלכה כדברי מי, ודברי מי אתה מחבב. +ידוע כי פלוגתא זו איך לנהוג הלכה למעשה בסדר הפרשיות בבתי התפילין נקרא על שם רש"י ונכדו הרבינו תם /המחלוקת בין רש"י ור"ת מופיעה בטקסט המקורי בצירוף דמוי ארבעה בתים כשנרבינו תם הויות סמוכות ולרש"י פרשת שמע מפסיקה בין הויות/. והנה הפליאה גלויה איך אפשר שביום מן הימים תתהוה מחלוקה בדבר ידוע ונהוג בחיי יום יום, ראה ברכות כ"ב רע"ב גבי תקנת עזרא שהקשו בגמרא ונחזי עזרא היכי תיקן, וכתבו בתוס': אף על גב דבהרבה מקומות גבי שאר תקנות לא פריך בגמרא הכי, שאני הכא דדבר הרגיל בכל יום הוא על כן אנו זכורים, וגם אם נאמר שאפשר שתתחדש מחלוקה על דבר שהיה נהוג פעם אבל בבתיים נתבטל לתקופה ארוכה מאיזו סיבה שהיא כאמרם בברכות ל"ו א שהבדלה במוצאי שבת אומרים בתפלה בברכת אתה חונן לאדם דעת, ור"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה, והקשו בגמרא: מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו הבדלות נחזי היכי תיקן, ומשני משום שבינתיים חל שינוי במנהג בהשפעת המצב הכלכלי, כשהיו עניים קבעוה בתפלה, אחרי כן כאשר העשירו קבעוה על הכוס, ושוב הענו וחזרו וקבעוה בתפלה, וכיון שנתבטלה בינתיים בתפלה התהווה מחלוקה היכן היתה קבועה, **אבל בתפילין שהניחו יום יום איך אפשר שבזמן מן הזמנים תתחדש מחלוקה באפני סדור פרשיותיה, הרי במוחש המתקיים דור דורים ונראה לעינים אי אפשר שתקום פלוגתא במציאות, כמו שמצינו בסנהדרין צ"ב ב שאמר ר' יהודה בן בתירא הללו תפילין שהניח לי אבי אבא וממתים שהחיה יחזקאל היה, ובירושלמי עירובין פ"י ה"א שאמר הלל הזקן אלו תפילין מאבי אבא, ומימות דור דור עטרו אבות את בניהם בטוטפות והנחילו להם תפילין שבידיהם מאבות אבותיהם, ויודע לשמור תפילין קונים לו תפילין. וכן נהגו הורי רבינו תם בהגיעו למצות בחיי סבו, ואיך זה יעמוד ביום מן הימים וישנה סדר מקובל בכל תפוצות ישראל מימים קדומים. מוצאים אנחנו שמספקא להו בתרועות אי גנחוי גנח או ילולי ילול ור' אבוהו התקין סדר לצאת ידי כל ספק, בלבול בשיעור תרועה יכולה להתהוות הרבה יותר מאשר בחפץ מוחשי ועכ"ז הביא המגדול עוז ברמב"ם הל' שופר פ"ג מתשובות הגאונים: הכין אמר רב שריא ורבינו האי צ"ל דהא תקנתא דר' אבוהו לא מדידיה תקון לה, אלא עיקר הדבר כך היה מימות נביאים ראשונים, לשון תרועה משמע גנחה ומשמע ילולי כו' שזה וזה תרועה נקרא, וכן היה הנדרג בימות הקדמונים בכל ישראל מהם עושים תרועות יבבות קלות ומהם תרועות יבבות כבדות שהן שברים ואלו יוצאין ידי חובתן. והיה הדבר נראה חלוקה אף על פי שאינה חלוקה כו', אלו לפי מנהגן ואלו לפי מנהגן וכו', וכשבא ר' אבוהו ראה לתקן תקנה שיהיו בה כל ישראל מעשה אחד ולא יראה ביניהן דבר שהלכות רואין אותו כחלוקה כו' נמצאת תקנת ר' אבוהו לכנפי מנהגא עכ"ל רב שריא ורב האי, וכן פירש הרמב"ם בפירושו המשניות והוא דרך נכון מאד וגם על דרך האמת יש בו סוד נסתר מוכתר בנימוסי ע"כ ממגדול עוז, וכן כתב הריטב"א בחדושי לראש השנה ל"ג: נשאל רבינו האי ז"ל וכי קודם שבא ר' אבוהו לא יצא ישראל ידי תקיעת שופר, שהרי נראה שהיה הדבר ספק ביניהם ענין התרועה והאיך אפשר שבמצוה זו שהיתה בכל שנה לא ידעו אמתותיה ולא ראו אלו לאלו איש מפי איש עד מרעה"ה איך היה נוהג, והשיב הוא ז"ל כי בוודאי תרועת תורה בכל אחת מאלו בין בגנחוי בין בילולי ובתחילה היה עושה זה שברים זה יבבות כפי מה שנראה לו שהוא יותר יפה, והחכמים היו יודעין כן, אבל המון העם היו טועין, וכדי להוציא מלבם וגם שלא תהא תורה כשתי תורות בא ר' אבוהו כו', וכיון שתקיעת שופר נהוגה בצבור שיכול להיות ביחד בעלי מנהגים שונים תיקן שיתקעו לפי כל המנהגים. בימים האחרונים נתגלו במערות א"י שרידים עתיקים מתקופת בית שני וסמוך לה ומהם נמצאו תפילין מפלוגת לוחמים של חיל בר כוכבא והפרשיות מסודרות כשיטת הרבינו תם, הרי לנו עדות נאמנה שעוד בתקופה קדומה זו היתה נהוגה שיטה זו, כלומר לא הרבינו תם חדש שיטה שלא היתה ידועה מקודם כי אם הרבינו תם חיקק מנהג אלו שסדור הויות באמצע, וכבר הזכירנו קדמונים שרב האי גאון הביח שתי זוגות תפילין ראה פירוש טהרות המיוחס לו בכלים פ"ח מ"ח. ובבבלי אשכול שעל הראשון ח"ב הלכות תפילין סי' כ"א אות ג כמה רבנותי קדמאי שס"ל כשיטה זו וכמה שס"ל כשיטה שניה, ובתוס' מנחות ל"ד ב ד"ה והקורא, ובתשובות הרמב"ם (ירושלם תרצ"ד) סי' ז לחכמי לונלי [ומובא בכסף משנה לרמב"ם הל' תפילין פ"ג] **כותב שמקודם גם דעתו היתה שהויות באמצע כאשר העידו בשם הגאונים ותפילין שהיו לו בארץ מערב כך היו וכן כתב ר' משה מקורטובה בחבור תפילין שלו וגם הרב רבינו יצחק אלפסי בעל ההלכות צ"ל כוונתייהו סבירא ליה, וגם חכם אחד שמו ר' יעקב קלעי ז"ל ככה עשה, והרבה גאונים חלקו על דבר זה ועל אנשי מזרח ועל אנשי ארץ הצבי הקדמונים כך חולקים על זה, ואמרו לי חכמים נאמנים שפתחו תפילין של הגאון רבינו האי צ"ל ומצאו שהן כתובין על הסדר שאמרתי בחבור, ור' משה הדרעי ככם עשה וכשבא מארץ המערב לארץ ישראל היו תפילין שלו כמו אנשי מקומכם וכשהראוהו דברי הגאונים הקדמונים והראויות שלהן השליך תפילין ועשה על הסדר שאמרנו כו' וראה בהערות המו"ל הר' אברהם חיים פריימן הי"ד, למדים אנחנו מזה שכבר היה סדר זה לפנינו בישראל נהרא ופשיטה. והנה הגר"א שלא ביטל עצמו ממ"ע זו כל היום כולו הניח רק תפילין דרש"י ע' מעשה רב סי' ז באמרו שאם נרצה לצאת ידי כל השיטות נצטרך להניח ששים וארבע זוגות תפילין ע' המאסף [ירושלם תרס"ח] חלק י"ג סי' מ"א אות ח', שמלבד שיטות רש"י ור"ת יש עוד שיטת הראב"ד (שמע, והיה אם שמוע, והיה כי יביאך, קדש על ראה תשובות הרמב"ם סי' רל"ד, תמים דיעה להראב"ד סי' ע"ט ובתשובות הרמ"ע מפאנו סי' ק"ז, וכן אם להניח הפרשיות מושכב או מעומד ע' תוס' מנחות ל"ג א ד"ה הא כו' ובנדע עתה מה"ת ח"א סי' ד, ומחלוקה על הקלף אי מצד הבשר או מצד השיער ששאלו חכמי לונלי להרמב"ם, וכן נשאל הרמב"ם וע' באליהו רבא, סי' לב בשם המרדכי, וכמו כן בפלוגתא בדיו אם מן עשן עצים או מן העפצים ע' או"ח סי' ל"ב מג"א סק"ב וביו"ד סי' רע"ו סע' ו' בשו"ת מנחת יעקב סי' ל"ז, וראה טוש"ע שם סי' ל"ו ובאה"ט ס"ק נ"ג פלוגתא בצורת הפתוחות וסתומות, וכיון שכאמור היה הגר"א לובש תפילין כל היום לא התבטל מנהגם להנחה וחליצה כל פעם.****

אמנם הנה בכתבי האריז"ל מובאה שיטת השמושא רבא רק בענין גודל התפילין ולא בענין סדור הפרשיות ראה מה שהאר"ך רבינו מהרצ"ה מזידיטשוב בס' פרי קודש הלולים [וע' שו"ת ריב"ם שנייטורן או"ח סי' ג], **כן לא הובאו בזה רק שתי השיטות הנקראות על שם רש"י ורבינו תם ולא הזכירה דעת יחיד הראב"ד, ראה הקדמת הזהר בראשית י"ג ב פקודא עשיראה לאנחא תפילין כו' ותנן כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אלו תפילין דרישא [עייני ניצוצי זהר שם אות ז] דאינון שמא קדישא בסדורי דאתו, פרשתא קדמאה קדש לי כל בכור דא י' דאיהו קדש בוכרא דכל קודשין עלאין כו' [ע' ניצוצי זהר פנחס ר"ו ב אות ג], פרשתא תניינא והיה כי יביאך כו' דא תניינא דשמא קדישא, פרשתא תלתיאה רזא דיחודא דשמע ישראל דא ו' דכליל כלא ג', פרשתא רביעאה והיה אם שמוע ג' ודא ה' בתראה, וכו"ה בזהר משפטים ק"ט ב זכאה מלאן דסליק ליה במצוה דאיהי מצות תפילין דבהון ארבע פרשיות שם ידו"ד, י' קדש לי, ה' והיה כי יביאך, ו' שמע ישראל ה' והיה אם שמוע. וברע"מ פנחס רנ"ב ב ובגין דא בארבע פרשיות דתפילין קדש לי חכמה [בניצוצי זהר אות ט: ע' זהר בא מ"ג רע"ב קדש דא קדושה עלאה רזא דחכמתא עלאה דמתמן כלא אתקדש כו' משפטים קכ"א א דשריא י' עלייהו דאיהי חכמה כו' אות ז, ושם אורייתא מחכמה נפקת מאתר דאקרי קדש כו' ועי' שבת ל"א סע"א והיה אמונת עתך ג' חכמה זה סדר קדשים], והיה כי יביאך בינה [ראה השמטות לזהר בראשית רנ"ב סע"ב ה' מן יה"ו דאיהי בינה, משפטים קכ"ג ב ה"א אמאי איהי בינה כו' ניצוצי אות ב, רע"מ תרומה קנ"ח א, פנחס רל"ב א, שם רמ"ג רע"א אות ב], שמע ישראל תפארת כליל ו' ספירין בשית תיבין [ע"ז צו ל"ג ב, תפארת דאיהו ו', רע"מ פנחס רמ"ח ב, תקו"ז תי"ט מ"א ב], והיה אם שמוע מלכות יד כהה כו' וברע"מ שם רנ"ח א תפילין דיליה כסדר ידו"ד דאיהי קדש לי, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע, אבל בעלמא דאתי הויות באמצע דאינון ה' ה' כו'. ובזהר ואתחנן רס"ט סע"א חבריא יתבי דרומא אוקמוה ברזא דלהון ארבע בתי דתפילין כה"ג קדש ג' לקבל כתרעא עלאה דכלא, והיה כי יביאך לקבל חכמה, שמע ישראל ואהבת לקבל בינה, והיה לקבל חסד, ובהקדמת התקו"ז (ט' ע"א) הנה יד ה' הויה וכו' ובג"ד אוקמוה מארי דתלמודא ירושלמי הויות באמצע, ושם רע"ב יקו"ד קדש לי ודא**

חכמה, ה' והיה כי יביאך ודא בינה, ואינון לימינא ושמאלא דאינון חסד וגבורה [ע' תקו"ז תכ"ב (ס"ח ב) לבושא דיו"ד חסד, לבושא דה"א גבורה וראה ניצוצי זהר שם אות טו - טז] ו' שמע ישראל תפארת, ה' והיה אם שמוע מלכות שכינתא תתאה כו' ואית דאמר הויות באמצע כגוונא דא יהה"ו י' קדש לי ה' ה' והיה כי יביאך והיה אם שמוע, ו' שמע ישראל כו', וראה תקוני זהר חדש (ק"א ד) מסטרא דאימא אינון הויות באמצע כמה דאוקמוהו והא איתמר ובגין דלא בקיאיין אלן דדרא בתראה שויין תרי זוגין דתפלין מספיקא, דלא ידעין ברזא דא [דתרווייהו אצטריכין], ושם (ק"כ רע"א) איהו עיקרא דתפלין וביה צריך לקשרא לון כגוונא דא חכמה קדש לי ודא י'. בינה והיה כי יביאך ודא ה', שמע ישראל לימינא ודא ו', והיה אם שמוע לשמאלא ודא ה' כו' ובגין דא מחלוקת בין חברייא בתפלין ושאר פקודין בימינא ושמאלא איהו, אבל בעמודא דאמצעייתא לית תמן מחלוקת בגין דאיהו עיקרא דגמרא דאיהו שלימא ומתמן אתקרי יעקב איש תם כו', וכעין זה בזהר פנחס ר"ל רע"ב בהני מלין מעליותא דראש השנה כו' ועל דא לא ידעי בני בבליא רזא דיבבא ויללותא ולא ידעי דתרווייהו איצטריכו כו'. ובס"ס אמונת חכמים מר' אביעד שר שלום פ"ל כתב האמת הוא כך שמלבד הטעם המפורסם יש עוד טעם אחר עמוק ונעלם ומעטתה הורה משה להמון בני ישראל [אירן] שצריך לעשות התפלין ולשרידים אשר ה' קורא למד בצנעה הטעם הנסתר וממנו ידעו ביחוד [לסברת כמהר"ר בנימין הכהן אפילו בזמן שביהמ"ק קיים ולסברתי אחרי החורבן דווקא, וכדמות ראה לסברתי כו'] שמי שיצאה להיות מן המהדרין לא יספיקו לו התפלין הידועים אלא יעשה לו עוד תפלין אחרים ויכוון בהם אל דבר נעלם [לפי סברתי כיון בעונותינו אין יחוד לגמרי ובתפלין המורגלים אינו נגרר אחריו הרבה כמו שעשכשו בתרועה לבד אינו נגרר השברים] ואחרי שהורקנו מכלי אל כלי וגלינו בארבע רוחות העולם מי שרצה לכתוב תפלין ראה את התפלין שקדמוהו ומי שמצא תפלין דהויות אהדי עשה כמוהו ופירש הסוגיא כך, והמופלאים בחכמה הניחו שתי זוגיות /זוגות/, אמת היא שנחלקו איזה לחיוב ואיזה למצוה מן המובחר כי כל אחד חשב שהתפלין כמנהג מקומו הם לחיוב ופירוש הסוגיא כך והאחרים למצוה מן המובחר, ומעתה אל יוקשה אם רבינו האי פירש הסוגיא דמנחות דהויות אהדי וכן הורה הלכה למעשה והרמב"ם העיד שהחכמים הנאמנים פתחו תפיליו ומצאום כסדר האחר, לפי שהכין לו שני זוגות תפלין ולצאת ידי חובתו עשה ותיקן אותן דהויות אהדי והם מסורים להמון כפי סברת כל הגאונים והאחרים למצוה מן המובחר בצנעה כו', וראה בעצי עדן מהרה"ק מהר"א מקומראנא למשניות במנחות פ"ד ואשר העיר בס' אות חיים ושלום מהגר"ח שפירא ממונקטש עה"ל תפלין ובספרו דברי תורה ח"ו אות צ"ה. ובאמרי קדוש להרה"ק ר' אורי מסטרליסק אות נו"ן שאמר בענין תפלין דרש"י ור"ת דעיקר כרש"י כי עבודתו של רבינו תם היה רק בפני עצמו [ר"ל בעד יחידים כמוהו] ועבודתו של רש"י היה לכל נפש ונפש מישראל, ובהקדמת הרה"צ מוהרי"מ מספינקא לס' לקוטי התורה והש"ס מהרה"ק מהר"א מדייטשוב הביא ששמע מהמחבר ששמע מדודו מהרצ"ה שרבו החוזה מלובלין אמר שבתפלין של רבינו תם לפי שהן גבוהין מאד [דתפלין דרש"י מוחין דאימא ותפלין דר"ת מוחין דאבא כו'] אינו מזיק היסח הדעת והקשה לו מהרצ"ה דא"כ איך יליף איסור היסח הדעת בתפלין ק"ו מציץ שאין בו רק אזכרה אחת כו' נימא היא הנותנת ציץ שאין בו רק אזכרה אחת יזיק היסח הדעת לא כן בתפלין כו' עמש"כ שם. ובבאר היטב או"ח ס' ל"ח אות ה הביא בשם האריז"ל שאין להניח תפלין דרבינו תם בשבעת ימי אבלות, וראה בס' מאסף לכל המחנות עה"ל תפלין שם אות ל"א, ובס' דברי שאול לאגדות הש"ס מהגרי"ש נתנון כתב במגילה ט"ז ב תפלין דרש"י נוהג בין בארץ בין בחו"ל, תפלין דר"ת עיקר המצוה היא רק בארץ ישראל ובה יתישבו הרבה קושיות שהקשו על הר"ת ממה שמצאו בקבר יחזקאל תפלין כשל רש"י לפי שיחזקאל היה בחו"ל על נהר חדקל כו' עיין שם, וראה בברכות ו' סע"א הני תפלין דמארי עלמא מה כתיב בהו א"ל ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כו' תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי, א"ל כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה"א בכל קראינו אליו ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים וגו' [דברים ד' ז - ח] בחד ביתא, אשריך ישראל מי כמוך עם נושא /נושע/ בה' גו' [דהיא"א י"ז כא /דברים, ל"ג, כט] בחד ביתא, או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי גו' [דברים ד' לד], ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה לשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש לה"א כאשר דיבר [שם /דברים/ כ"ו י"ט] בחד ביתא, הפסוקים הללו מקבילים לתוכן פרשיות שבתפלין כל פסוק לפרשה מיוחדת ואכמ"ל.

והשיבו: אלו ואלו דברי אלהים חיים, +/ורחא"פ/ עירובין י"ג א+ וכמחלוקת למטה כך מחלוקת למעלה. הקדוש ברוך הוא

אומר הויות באמצע +בכת"י פאריז סי' א: הקדוש ברוך הוא אומר כפי קרבת הפרשיות כך היא, וכל הפמליא של מעלה אומרים הויות באמצע, והוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש וכו', ובצד נתוסף בכתב מאוחר: בנ"א הקדוש ברוך הוא אומר הויות באמצע וכו' ולדברי רשב"י זה הנוסח הנכון+ וכל פמליא של מעלה אומרים הויות כסדרן. +ראה בבא מציעא פ"ו א' ק' מאי פילגי במתיבתא דרקייע אם בהרת קודמת לשער לבן טמא ואם שער לבן קודם לבהרת טהור, ספק הקדוש ברוך הוא אומר טהור וכולו מתיבתא דרקייע אמרי טמא, ואמרי מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני דאמר אני יחיד בנגעים אם יחיד באהלות, שדרו שליחא בתריה כו' כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור כו', וראה בכסף משנה הל' טומאת צרעת פ"ב ה"ט, הגהות הרה"ק ר"י המגיד מקוזניץ לס' באר הגולה מהרה"ל ונתבאר דבריו בהקדמת קסת הסופר לר' אהרן מרכוס (ג' ע"ב - ד' ע"ב), וכבר הבאתי מרע"מ פנחס רנ"ח א בענין סדור פרשיות התפלין קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע אבל בעלמא דאתי הויות באמצע כו' ובתקוני זהר חדש (ק"כ ע"א) מחלוקת בין חברייא בתפלין ושאר פקודין בימינא ושמאלא איהו אבל בעמודא דאמצעייתא לית תמן מחלוקת בגין דאיהו עיקרא דגמרא דאיהו שלימו ומתמן אתקרי יעקב איש תם, וראה שו"ת חזון נחום ס' ד, ועינין בשו"ת כנסת ישראל סי' כ"ב שהביא ממגלה עמוקות [אופן קעב] סימן לשיטת סדור פרשיות התפלין בלה"כ [תהלים ל"ז] שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום, שמור תם תפלין של רבינו תם, וראה ישר: רש"י, ואחרית לאיש שלום היינו תפלין שמושא רבא רב שר שלום. וראה שו"ת הרדב"ז ח"ו סי' שני אלפים רפ"ו שכותב: שאלת ממני מי שיש לו תפלין לדעת רבינו תם ורוצה לעשותם לדעת רש"י ז"ל אם יש בדבר חשש איסור, תשובה י' ש' בזה דבר איסור מצד שמזלזל בכבוד כל בעלי סברא זו [ומסדר בעלי סברת הרבינו תם הם תשובות הגאונים רב שרירא גאון, רבינו חננאל, הרב ר"י מברצלונא ובעלי הקבלה], ומסיים: אני נשאלתי על זה והוריתי שהדבר מותר ובאותה הלילה הראוני בחלומי שלא הוריתי יפה וחזרתי יפה וראיתי בדבר וראיתי שיש בזה זלזול בכל גאון עולם ולכן אני גוזר אומר שאסור לעשות כן מן הדין מהטעמים אשר כתבתי ע"ש. +והוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש שיש בזה זלזול בכל גאון עולם ולכן אני גוזר כבודו בהיות פרשת מלכות שמים תחילה. +/מ"ק/ פרשת מלכות תחילה, כצ"ל /וכך הנוסח ג"כ במהדורת ר' חיים ישעיהו הכהן./ +

שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים רפו

שאלת ממני מי שיש לו תפילין לדעת ר"ת ורוצה לעשותם לדעת רש"י ז"ל אם יש בדבר חשש איסור:
תשובה אף על גב שאין בזה צד פיסול שהרי אפי' לדעת ר"ת צריך לכתוב אותם על הסדר ואין המחלוקת אלא בסדר הנחתן בבתים מ"מ יש בדבר איסור מצד שמזלזל בכבוד כל בעלי סברא זו שהרי לדעתם התפילין כשרים ופוסל אותם ומורידן מקדושתן ואין לך איסור גדול מזה והרי לענין ציצית שאין בו קדושה אלא מצוה לבד נחלקו רב ושמואל דרב ס"ל אין מתירין מבגד לבגד ושמואל אמר מתירין אף על גב דקי"ל בהא כשמואל מ"מ לגבי תפילין דאית בהו קדושה יש לחוש לדברי רב דהא טעמיה משום בזוי מצוה ואפשר דשמואל נמי מודה לרב בהא דאיכא בזוי קדושה ואפי' לטלית אחר נאה מן הראשון אסר רב וכ"ש בני"ד ותו דכתיב והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לקרשים אלא כל קרש שזכה לינתן בצפון לא ינתן בדרום וכו' הכי נמי שהפרשיות זכו לינתן כפי סברת ר"ת ובעלי שיטתו לא ינתנו כפי הסברא האחרת. והריני מסדר בעלי סברת ר"ת אשר ראיתי כדי שתדע עד היכן מגיע זלזול כבוד העושה כן תשובת הגאונים ר"ת רב שרירא גאון ז"ל והרב הברצלוני ור"ת ובעלי הקבלה ואמרו דבעינן הויות להדדי ויש להם בזה סוד דבעינן כתיבתן על הסדר והנחתן בבתים הויות להדדי ורבים זולת אלו. ואני נשאלתי ע"ז והוריתי שהדבר מותר ובאותה הלילה הראוני בחלומי שלא הוריתי יפה וחזרתי בי ועיינתי בדבר וראיתי שיש בזה זלזול בכל גאון עולם ולכן אני גוזר אומר שאסור לעשות כן מן הדין מהטעמים אשר כתבתי:

שו"ת מהרי"ל סימן קלז

ושני זוגי תפילין לא חזינן רבנן קשישי רבותינו + רבנות', פ' + ז"ל דעבדי הכי, וגופא אזיל בתר רישא וסמכין על מה שכתב הסמ"ג + עשה כב (דף קד, ב טור ב') שלחו מא"י שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאד כסדר רבינו משה (הרמב"ם) ורש"י. ועיין ב"ח או"ח סי' לד סוף ד"ה סדר. + ההוא דקבר יחזקאל. ועוד יותר שמועות שמעתי כה"ג, גם ר"ת עשה שאילת חלום על ככה + רבינו תם הלז שעשה שאילת חלום איננו רבינו תם נכדו של רש"י כו' רק הוא רבינו יעקב נ הלוי ממרו"ש ש' חד מרבנותא קמאי דהוה שאיל שאלתא בספיקא דהלכתא מן השמים ומשיבים לו כו' (נמצא בשו"ת מן השמים סי' ג) וקורין לו רבינו תם לפעמים להרב הנז' כו', שו"ת חיים שאל סי' א' מהר"ח ד"א. מדברי רבינו כאן משמע שענו לו כרש"י, ועיין שם בשו"ת מן השמים ובהערות ר' ראובן מרגליות שיש שתי גרסאות, ובחיים שאל שכתב ודבריו סתומים כו', ע"ש. + וכמדומה הואיל ולא נהוג מחזי כיוהרא ואין ליטול את השם אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות מה שלא היו כל אותן שראיתם נוהגין כן + על מה שכתב רבינו וכמדומה הואיל ולא נהוג כו', עיין מה שכתב בשו"ת חיים שאל סי' א ומה שהביא בשם שו"ת רמ"ע מפאנו סי' לז. דברי רבינו הובאו להלכה בשו"ע או"ח סי' לד סעיף ג. + והנהגין כן טוב להניחן בבת אחת כי מקום יש בראש ובזרוע להניח ב' תפילין + עירובין צה, ב. + ואם על כל פנים לא יוכל להניחם בבת אחת נראה לברך על של רש"י הואיל ונהגין כוותיה, ושל ר"ת אינם אלא לצאת ידי כולם. וכה"ג עבדינן בליל פסח דמברכין אמצה לחוד כדרבנן והדר עבדינן כריכה בלא ברכה כהלל + פסחים קטו, א. + וכן מאן דקרי מגילה ב"ד ובט"ו כתב הרמב"ם + מגילה פ"א ה' יא + לברך ב"ד כרובה דעלמא אף על גב דהתם ספק גמור וט"ו חשיב לדידיה כמו י"ד, וכ"ש בנדון זה. ונראה דשל רש"י יא עליו בשעת ק"ש ותפלה כיון דנהוג עלמא כרש"י לא יפרשו מן הציבור לעשות אגודות ואחר תפלה יניח של רבינו תם + עיין סדר הנחה בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' לז ובספר התרומה סוף סי' רו ובסמ"ג עשה כב (דף קד, ב טור ב') ובשו"ע או"ח סי' לד סעיף ב' ובנושאי כלים. + ואם ידאג שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו יקרא בהן שמע והיה אם שמוע + צ"ע דבברכות יד, ב איתא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו (עיין תוס' שם ד"ה ומנח) ולא ההפך. ומצאתי בלבוש או"ח סי' לד סעיף ב' וז"ל ואם לבו נוקפו שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו כשקורא בתחלה ק"ש בלא תפילין של ר"ת דשמא הלכה כמותו יחזור ויקרא גם בשל ר"ת שמע והיה אם שמוע, וכנר' שזו כונת רבינו כאן. +

טור אורח חיים הלכות תפילין סימן לד

סדר הנחתן בבתיים לרש"י קדש משמאלו של המניח בבית החיצון ואחריו והיה כי יביאך בבית השני ובבית השלישי שמע ובבית הרביעי שהוא בית החיצון לימינו והיה אם שמוע ולר"ת הוא הסדר קדש משמאלו ואחריו בבית השני והיה כי יביאך ובג' והיה אם שמוע וברביעי שהוא החיצון שמע סימן לדבר היות להדדי ושני השיני"ן דהיינו קדש שמע לצד חוץ אצל השיני"ן שבבתיים וכן הוא הסדר בשל יד למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ומיהו גם לר"ת צריך לכותבן כסדר שהן כתובים בתורה שהוא קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע דתניא כתבן שלא כסדרן יגנזו פי' שלא כסדר הכתובים בתורה לפיכך של יד שהן בקלף אחד יכתוב קדש והיה כי יביאך ויניח חלק פרשת והיה אם שמוע ויכתוב שמע ואח"כ יכתוב והיה אם שמוע דסדר הנחתן בבתיים של יד ושל ראש שוין: ובדבר זה נפל מחלוקת בין הגאונים יש מהם סוברים כדברי רש"י ויש מהם כדברי ר"ת וכתב א"א ז"ל לפי שנחלקו בו גאוני עולם ותפילין של אלו פסולין לאלו דתניא החליף פרשיותיה פי' שנתן של בית זה בזה פסולין ואמרו חכמים מקום יש בראש להניח בו שני תפילין וכן בזרוע לכן ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה ב' זוגות תפילין ויניח שניהם ויכוין בהנחתן באותן שעשוין כתקונן אליבא דהלכתא בהם אני יוצא ידי חובתי והאחרים הרי הן כרצועות בעלמא ואין כאן משום בל תוסיף דלא מיקרי בל תוסיף אלא כשעושה ה' בתיים ולא יניח ב' הזוגות בכיס א' שהאחד מהם הוא חול ואסור לתתם בכיס של תפילין אלא יעשה שני כיסין וסימן לכל כיס שלא יתן של זה בזה. וכן היה נוהג א"א ז"ל ורבו רבינו מאיר ז"ל:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לד

סעיף א

* (א) סדר הנחתן בבתיים: <א> לרש"י והרמב"ם קדש (שמות יג, א - י) א משמאל (ב) המניח בבית החיצון, ואחריו כי יביאך (שמות יג, יא - יז) בבית שני, ושמוע (דברים ו, ד - ט) בבית השלישי והיה אם שמוע (דברים יא, יג - כא) בבית הרביעי שהוא בית החיצון ב לימינו, (ג) ולר"ת בבית השלישי והיה אם שמוע ובבית הרביעי שהוא החיצון שמע, ומנהג העולם (ד) כרש"י והרמב"ם.

סעיף ב

ירא שמים יצא ידי שניהם, ויעשה שתי זוגות תפילין (ה) <ב> ויניח (ו) [ג] שניהם, * ויכוין בהנחתם (ז) באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי, והשאר הם ג כרצועות * (ח) בעלמא, כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין. וכן בזרוע. ד <ג> ואם אינו יודע לכוין המקום ולהניח (ט) שניהם יחד, (י) יניח (יא) כדברי האחד (יב) של יד ושל ראש, (ויסלקם מיד), ויניח האחרים על סמך ברכה הראשונה. (וי"א ה שאם) (יג) לא יוכל להניח בבת אחת, יניח של רש"י ויברך עליהם והיו עליו בשעת ק"ש ותפלה (יד) ואחר התפלה * יניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם שמע (דברים ו, ד - ט) (טו) והיה אם שמוע (דברים יא, יג - כא).

סעיף ג

לא יעשה (טז) כן אלא מי שמוחזק ומפורסם (יז) [ו] בחסידות.

סעיף ד

* (יח) ו לא יניח * ב' הזוגות (יט) [ז] בכיס א', שהאחד מהם * (כ) הוא חול ואסור להניחו בכיס תפילין, אלא יעשה שני כיסין וסימן לכל כיס, שלא יתן של זה בזה.

ביאור הגר"א אורח חיים סימן לד

ומנהג כו'. וכן האריך בתשובת הרמב"ן סי' רל"ד להוכיח כרש"י גם מה שהקשה ר"ת על רש"י מש"ש קדש והיה כי יביאך מימין שמע כו' משמאל וישבה שם וכו' שם וסוף דבר דעתנו כרש"י והרמב"ם ז"ל ועליהם אנו סומכין ועושין מעשה וכן היו נוהגין הר"י ז"ל והרמב"ן ז"ל ועושין מעשה בעצמן וכן עיקר:

משנה ברורה סימן לד

(יד) ואחר התפלה - היינו כדן המבואר לעיל בסימן כ"ה סי"ג ולא כאלו החולצין תפילין דרש"י ומניחין דר"ת תיכף לאחר קדושה של י"ח ובאמת מלבד שעושין שלא כדן המבואר לעיל בסימן כ"ה סי"ג גם צריך לכוין בתפלת י"ח להש"ץ לא לעסוק בדבר אחר [פמ"ג]:

(טז) כן - היינו אפילו אם ירצה להניחם רק אחר התפלה וכתב הבה"ט באיש אחד שהיה נוהג להניח תפילין דר"ת לאחר התפלה בפרהסיא בפני הקהל אי מחזי כיוהרא פסק בתשובת מהר"ש הלוי דמחזי כיוהרא וצריך שיבטל מנהגו וכו"כ בתשו' שבות יעקב ח"ב סימן מ"ד שאפילו אם מקצת עושין יש בו משום יוהרא ואם מניחן בפני אדם גדול שאין נוהג להניחן כ"א בקרב ביתו ודאי מחזי כיוהרא ע"ש:

(יז) בחסידות - שכיון שהעולם נוהגין כרש"י נראה כיוהרא מי שחושש להחמיר ע"ע בזה אם אינו מוחזק שמחמיר ע"ע ג"כ בשאר דברים:

(כ) הוא חול - וממילא דאסור להחליף הכיסים וכו"ש הבתים והרצועות והפרשיות משל רש"י לר"ת או איפכא. ואם לא הניחם אדם מעולם עליו לשם מצות תפילין יוכל להחליפם ואם הניחן אדם עליו אפילו פ"א לשם מצות תפילין והיו מסודרין ע"פ דעת אחד מהם ר"ת או רש"י אסור להחליפן שוב אח"כ ואפילו אם התנה עליהן מעיקרא להחליפן כשירצה לא מהני דמקודש לחול לא מהני תנאי (אחרונים). כ' הפ"מ דאם מצא רצועות ואינו יודע אם הם של רש"י או של ר"ת יוכל להניחם לפרשיות של רש"י דרובא מניחין של רש"י ואנן סבירא לן ג"כ דרש"י עיקר ומעלין בקודש. ועיין בבאר היטב ובביאור הלכה. ויש מן האחרונים שמקילין יותר דלדידן דסוברין דרש"י עיקר וכו"ל יוכל להחליף וליטול רצועה משל ר"ת לרש"י כשאין לו אחרת אבל משל רש"י לר"ת אסור ליטול בכל גווני. ואם נזדמן שהוציא כיס של ר"ת תחלה יעבירם כי לדידן רש"י עיקר ולא היו בזה אין מעבירין על המצות ואעפ"כ לכתחלה יזהר שלא יבוא לכך. בחוה"מ אין להניח של ר"ת. ובט"ב למנחה יניחם הרוצה:

ביאור הלכה סימן לד

...והנראה לי בזה דעצה זו אינה כדי שע"ז לא יהי' עליו הלאו דבל תוסיף רק דהלא ידוע שהרא"ש סובר דמצות צריכות כונה וכמו שהביא הטור בשמו בסימן סמ"ך והכא הצריך הטור בשמו שיניח שניהם ויהדקם בבת אחת וכמו שפי' המ"א בסק"ד וא"כ איך יעשה בהכונה הצריכה להמצוה אם לא יכוין כלל בודאי לא יצא ידי המצוה ואם יכוין סתמא בההידוק הזה שהוא רוצה בזה לקיים מצות תפילין ג"כ לא יצא בזה להרבה פוסקים כיון שאחד מהם אינו תפילין כלל [והרי זה דומה למקדש שתי נשים כאחת והיתה אחת שפחה או נכרית שאינה ראויה לקידושין דהרמב"ם ובעל הלכות סוברין דאף הראויה אינה מקודשת עיין באה"ע סי' מ"א בב"י ובשו"ע ס"ד ובחו"מ שם סק"ד וה' וגם הרא"ש מסתפק בזה כמבואר בב"י שם וגם הכא הלא בי"ש קאירינן דרוצה לצאת ידי כל הדיעות] ואם ירצה לברור לזוג אחד ויאמר שבאלו רוצה לקיים ובאילו אינו רוצה אינו יודע איזה הכשרים שיברר לקיים בהם המצוה לכך קאמר שיכוין סתם באותם שהם עשויים כתיקונם וכו' והרי זה כמו שאומר שם הראויה תתקדש לי ע"ש והמעין בלשון הטור יראה מוכח כדברינו דמה שכתב אח"כ ואין בזה משום בל תוסיף מילתא אחריתא היא דאל"ה מה שמסיים אח"כ דלא מיקרי בל תוסיף דבר יתר הוא כמו שכתבו המפרשים...